

PAPER DETAILS

TITLE: Edebî bir tür olarak falnâme ve mensûr bir Kur`ân fali örneği

AUTHORS: Semih YESILBAG

PAGES: 367-379

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1338459>

Edebî bir tür olarak falnâme ve mensûr bir Kur'ân falı örneği**Semih YEŞİLBAĞ¹****APA:** Yeşilbağ, S. (2020). Edebî bir tür olarak falnâme ve mensûr bir Kur'ân falı örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 367-379. DOI: 10.29000/rumelide.808730.**Öz**

Her devirde insanların en azından hayatlarının bir döneminde evlenmek, bir işe başlamak, farklı bir diyara taşınmak gibi önemli kararlar eşliğindeyken nasıl hareket etmelerinin kendileri için daha iyi olacağını, kararlarının olumlu sonuçlar getirip getirmeyeceğini bilmeyi istedikleri olmuştur. Çoğunlukla bu geleceğe matuf istek ve umut; onları içine düştükleri belirsizlik ve kararsızlıkta farklı olay, nesne ve durumlardan kendilerine çıkış yolunu gösterdiğine inandıkları işaretler bulma arayışına yönlendirmiştir. Bunun neticesi olarak tarih içerisinde bazı insanlar; yıldızlardan kuşların türlerine, uçuş veya ötüş şekillerine; hayvanların kürek kemiğinden insanın avuç içindeki çizgilere; içilen bir kahvenin fincanda bıraktığı izlerden kutsal kitaplara kadar çok farklı unsuru aradığı cevabın işaretlerini bulabilmek için kullanmıştır. Bulduğunu düşündüğü bu işaretlerin kimilerinin iyiliğin; kimilerinin de kötü şeylerin habercisi olduğuna inanmış ve ona göre hareket etmiştir. İşte en genel ifadeyle bu işaret arama işi *fal*; mevzusu *fal* olan eserler *falnâme*; işaret arama işinin Kur'ân-ı Kerîm kullanılarak yapılan türü de *Kur'ân falı* olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada üzerinde inceleme yapılan falnâme, Millî Kütüphane'de 06 Mil Yz A 2703/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı eser içerisinde yer alan bir Kur'ân falı örneğidir. Çalışmada falın ve falnâmelerin tanımı, özellikleri, tarihi arka planı hakkında genel bilgiler verilmiş, inceleme yapılan falnâmenin hususiyetleri üzerinde durulmuş, falnâme çeviri yazıya aktarılmış; son olarak da incelenen falnâmenin orijinal metnine ait görseller eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: fal, falnâme, Kur'ân falı, tefe'ül**Falnâme as a literary genre and a prose Quran fortune-telling example****Abstract**

In every era, people have wanted to know at least in one period of their lives how it will be better for them to act or whether their decisions will bring about positive results when they are on the verge of an important decision such as getting married, starting a job or moving to a different place. This wish and hope for the future have mostly led them to find some signs that they believe will show them a way out of different events, objects and situations in the uncertainty and indecision they have fallen into. As a result of this, some people have used very different elements from stars to birds' types and flight or singing patterns, from the scapulas of animals to lines on the palms of humans and from the marks left by a cup of coffee to holy books to find the signs of the answers they are looking for. They have believed that some of these signs they thought they have found were messengers of goodness, while some were messengers of bad things and they have acted accordingly. In most general terms, this search for signs can be evaluated as *fortune telling*, works the subject of which are fortune-telling can be evaluated as *falnâme* (*fortune book*); while the

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD (Samsun, Türkiye), syesilbag@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9219-3601 [Makale kayıt tarihi: 20.08.2020-kabul tarihi: 20.10.2020; DOI: 10.29000/rumelide.808730]

search for signs done by using Quran can be evaluated as *Quran fortune-telling*. Falnâma, which was analysed in the present study, is an example of Quran fortune-telling included in the work registered to National Library with the stock number O6 Mil Yz A 2703/1. The study gives general information about the definition, characteristics and historical background of fortune-telling and falnâma, analyses the characteristics of the falnâma examined, the falnâma was transcribed and lastly images of the original text of the analysed falnâma were added.

Keywords: fortune-telling, falnâma, Quran fortune-telling, tefe'ül

Giriş

Tarihin her döneminde ve tespit edilebildiği kadarıyla her toplumda insanoğlunun bilinmeyeni bilmeye, gelecekte olacıklardan haberdar olmaya karşı ilgisi olmuştur. Bu ilginin neticesi olarak da insanoğlu; birtakım durum, nesne ya da olaylardan aklındaki soru işaretlerini giderici anlamlar çıkarma çabası içerisinde olagelmıştır. Bu çaba, aslen uğur; tâlih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın tâlihine âit şeyler söyleme (Devellioğlu, 2013: 286); özellikle gayb, gelecek ve insan karakteri hakkında bilgi verme amacı taşıyan bütün esrarengiz faaliyetler (Çelebi, 1995: 138); gelecekte haber almak için çeşitli nesnelerden anlam çıkarma (Hançerlioğlu, 2000: 152) şeklinde tanımlanabilecek olan “fal” inancını ortaya çıkarmıştır.

Bugün ortaya konan belgeler ışığında milattan önce 4000 yıllarından itibaren Çin, Mısır, Babil, Eski Yunan gibi geçmiş medeniyetlerde falcılığın önemli görüldüğü, din ve hekimlikle bağlantılı olduğu, hatta kişisel veya toplumsal meselelerin çözümünde başvurulmuş başlıca yardımcılardan kabul edildiği bilinmektedir. Bazen de Mısır’da olduğu gibi fal ile sihrin iç içe olduğu görülmektedir. (Ersoylu, 1981: 69)

Kadîm bir geçmişe sahip olan Türklerde de fal ve falcılık ile ilgili ilk uygulamalar, çok eskilere dayanmaktadır. Bugün için ele geçen en eski belgelerden biri olan Türkçenin 9. yüzyılda Köktürk harfleriyle kâğıt üzerine yazılmış ilk eseri konumundaki *Irak Bitig* adlı eserin bir fal kitabı olması, bu fikri güçlendirmektedir.

Eski Türkçede “fal” kelimesinin anlam kapsamına girecek biçimde kullanılmış olan bazı kelimelerin izini sürmek de *falın* farklı Türk toplumlarındaki yerini ve geçmişini göstermesi bakımından önemlidir. Sözelimi eski Türkçede “işaret, rumuz, falcı” için *ırk* kelimesi kullanılır. Uygurcada “ırkla-” fiili falcıdan sormak anlamına gelmektedir. (Caferoğlu, 1968: 87) Dîvânü Lügati’t-Türk’te *ırk* kelimesi; falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 1985: 42) Kıpçak lehçelerinde teşe“üm ve tefe“ül anlamlarına gelen *ırm* kelimesi de kök itibarıyla *ırk* kelimesi ile ilgilidir. Altay şamanistlerinde *kamdan* başka *ırmacı* denen kişilerin gaipen haber verdiklerine inanılmıştır. Şamanistlerin ve Kırgızların fal anlamında *tölge* kelimesini kullandıkları da bilinmektedir.

Eski Türklerde falcılar da fal bakmak için kullandıkları nesneye göre değişik isimler alırlar. Türkler arasında en yaygın fal olan *kürek kemiği falına* bakan kişiye *yağrancı*, koyun tezekleriyle fal açanlara *kumalakçı*, değişik şeylerden anlamlar çıkaran falcılara *ırmacı* denir. (İnan, 1986: 151-152) Türklerde genel olarak daha çok suya ve aynaya bakma; kurşun, köz ve tütsü; kürek kemiği, bakla ve kahve fallarının; Orta Asya Türkleri arasında ise koyun ve keçinin kürek kemiğiyle fala bakma âdetinin benimsenip yaygın olarak kullanıldığı; hatta falın Türk kültüründe kimi zaman sihir ve büyü ile birlikte

yürütüldüğü görülmektedir. (Şenödeyici ve Koşık, 2017: 18) İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk geleneğinde var olan kimi fallar terk edilmiş, kimileri ise İslamî renge bürünerek varlığını devam ettirmiştir. (Ertaylan, 1951: 1)

Siyer ve İslâm tarihi kaynaklarından edinilen bilgiler, Araplar arasında da özellikle Cahiliye döneminde fal geleneğinin yaygın bir şekilde mevcut olduğunu göstermektedir. Bu fallardan biri *ezlam* denen *yedili fal okları*dır. Mekkelilerin Kâbe'nin içinde bulunan Hübel adlı putun yanında veya kâhinlerle hakîmlerin nezdinde bulunan ve her biri “evet”, “hayır”, “sizden”, “başkasından”, “açık değil”, “diyet”, “su” ifadelerinden biri yazılmış olan yedi oka dayalı bir fala başvurdukları bilinmektedir. Bir işi yapmak ya da yapmamak, nesebi şüpheli görülen çocuğun babasını tespit etmek, öldürülen kişinin diyetini ödetmek, su kuyusu açmak, evlenmek gibi önemli durumlarla ilgili olarak kismetini belirlemek isteyen kişi, hediyelerle Kâbe'nin hizmetçisine ya da yedi oku bulunan kâhinlere gider, kismet çektirir ve ona göre hareket ederdi. (Öz, 1995: 67) Hatta böylesi bir uygulamaya peygamberimizin dedesi Abdülmuttalib'in de başvurduğu bilinmektedir.

Kısaca bu hadiseden bahsedilecek olursa olay şöyledir: Cürhümlülerin Mekke'yi terk ettikleri sırada kapattıkları zemzem kuyusunu Abdülmuttalib, kabilesinin reisliğini yaptığı dönemde, gördüğü bir rüya üzerine açmak ister. Bu sırada Haris'ten başka oğlu olmadığı için bu kararına muhalefet edenlere karşı fikrini savunurken büyük zorluk yaşar. Kendisine destek olacak erkek evlat eksikliği çok hisseder ve on oğlu olduğu takdirde birisini kurban edeceği adağında bulunur. Gerçekten de ilerleyen dönemde on oğlu olur ve adağının gereğini yerine getirmek üzere harekete geçer. Hangi oğlunu kurban edeceğini belirlemek üzere çektiği kurada Peygamberimizin babası Abdullah çıkar. Abdullah'ın kurban edilmesini istemeyen Kureyş'ten bazı kişilerin yönlendirmesiyle Abdülmuttalib, gittiği bir kâhinden bir kişinin diyetinin on deve olduğu bilgisini öğrenir, kurayı yenilemek üzere art arda çektiği fal oklarından da Abdullah ismi çıkıp ancak on birinci kurada “deve” yazılı fal oku çıkması üzerine oğlu Abdullah'ın hayatı karşılığında yüz deveyi kurban eder. (Yıldız, 2010: 182)

İslam dininin emirlerini oluşturan Kur'ân ayetlerinin Hz. Peygamber aracılığıyla tebliğ edilmesiyle o günkü Arap toplumunda var olan birçok cahiliye inanç, âdet ve yaşantısı gibi fal da yasaklanmıştır. Ashında Kur'ân'da *fal* kelimesi yer almamakta, kuşların ötüşünden ve uçuşlarından hareketle geleceğe dönük olumsuz anlamlar çıkarma demek olan *tiyere* kelimesi geçmektedir. Fal ve falcılık anlamına gelebilecek veya kapsamına girebilecek her şey, “*Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*” (Mâide 5/90), “*...fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı...*” (Mâide 5/3) ayetleriyle yasaklanmıştır. Ayrıca fala inanan ve falda çıkanlara itibar edenlerin namazlarının kırk gün kabul olunmayacağını, üstelik bunların vahyi ve kitabı inkâr etmiş olacaklarını ihtiva eden hadisler de mevcuttur. (Topal, 2011: 251)

Bu konudaki diğer bazı hadislerden de bahsedilecek olursa, Ebû Hureyre'den nakledilen hadislere göre Hz. Peygamber'in; “*Eşyada uğursuzluk yoktur; tiyerenin hayırlısı tefe“üldür.*” buyurduğu, mecliste bulunanlar “*Tefe“ül nedir yâ Resûlullah?*” diye sorduklarında cevaben “*Sizin birinizin işiteceği güzel sözdür.*” (Buhârî, 1998: 5776) dediği; yine başka bir hadiste Hz. Peygamber'in; “*(İslam'da) advâ ve tiyere inancı yoktur. İyi ve güzel kelime olan fal, benim hoşuma gider.*” (Buhârî, 1998: 5778) buyurdukları da bilinmektedir. Bu hadislerin kayıtlı olduğu *Sahîh-i Buhârî* kitabının ilgili sayfasındaki dipnotta şu bilgilere de yer verilmektedir: *Tiyere* kendisiyle teşe“üm olunan yaramaz fala denir. Hadisteki *tiyere* bir maksadı yapmak üzere evinden çıkan yolcunun önünden kuş yâhud bir hayvan geçmesiyle, bunu uğursuzluk sayıp maksadına gitmekten vazgeçip geri dönmesidir ve bu durumun

cahiliye âdetlerinden olduğu bilinmektedir. Diğer bir dipnotta da şu bilgi yer almaktadır: *Teşe“üm* bir şeyi uğursuz, hayırsız saymaktır, *tefe“ül* de bir şeyi hayırlı ve uğurlu saymaktır. Güzel sözle tefe“üle en güzel misal, Hudeybiye’deki müzakereler sırasında Süheyl ibn Amr’ın gelişi duyulunca Resûlullah’ın “Süheyl” ismiyle tefe“ül ederek “İşimiz kolaylaştı.” buyurmalarıdır. (Buhârî, 1998: 5776-5777)

Rivayetlerine yer verilen bu bilgiler ışığı altında Hz. Peygamber’in bugün faldan anladığımız, “gelecekte olumlu veya olumsuz haberdar olmak” anlamındaki fal’ı değil, “güzel falı, yani güzel söz anlamına gelen “fal-ı salih”i sevdiği, Allah’tan ümit ve arzu içinde olunarak duyulan bir sözü, hayra yorma olan *tefe“ülü* istisna tuttuğu söylenebilir. Zaten gerek dinî kurallarla yönetilen diğer İslam beldelerinde gerekse Osmanlı Devleti’nde *fal-i salih’in/tefe“ülün* varlık göstermeye devam etmesinin Hz. Peygamber’in yukarıda zikredilen hadisleriyle ilgili olduğu söylenebilir. Tabii Hz. Peygamber’in tefe“ül ettiği hakkında rivayetler olmasına rağmen, Kur’ân’la tefe“ül ettiğine dair bir bilgi tespit edilememiştir. Aslında Peygamberimizin bazı işlerin hayırlı olup olmadığını anlamak için tefe“ül değil, iki rekat namaz kılıp duasını okuyarak uykuya yatıp rüyadan yol gösterici işaret görme anlamına gelen istihareyi ashabına öğretip tavsiye ettiği kaynaklarda yer almaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Buhârî, 1998: 1109-1110)

Yine de Hz. Peygamber’in insana ümit verici olumlu yönü hasebiyle tefe“ülü, içerisinde olumsuz çıkarımlar barındıran tiyereden/teşe“ümden ayırıcı tavrının, tefe“ülün Müslüman halk arasında yaşamasını sağladığı; hatta ilerleyen dönemlerde tefe“ül kavramının kapsamının daha genişletilerek içerisine Kur’ân’ın da dâhil olduğu bazı kitaplarla olumlu işaretler aramak için *tefe“ül* yapılması uygulamalarına ilham kaynağı olduğu da düşünülebilir.

Sonraki dönemlerde Gazâlî’nin (ö. 505/1111) fal kelimesini, *teberrük* kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanması ve *İhyâü Ulûmi’d-dîn* adlı eserinin mağfiret bahsiyle bitmesini hayatın saadete neticeleneceği yönünde hayırlı bir fal olduğunu belirtmesi (Macdonald, 1988: 450); iyi yetişmiş, donanımlı bir padişah olan Fatih Sultan Mehmed’in (ö. 886/1481) kendisi için fal kitabı yazdırması, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi’nin (ö. 982/1574) Kur’ân’la tefe“ül etmenin cezaî bir müeyyideyi gerektirmediğini belirtmesi (Sezer, 1998: 13) gibi bazı durumların da bu olumlu bakış açısının yansımaları olduğu söylenebilir.

Edebî kavram olarak *tefe“ül*, özellikle kitap falı olarak bilinir. İslam dünyasında daha çok ilmî ve fikrî hayatın durakladığı dönemlerde Kur’ân-ı Kerim, Divan-ı Hâfız, Mesnevî, Ahmedîye, Muhammediye ve Envârü’l-Âşıkîn gibi kitaplarla fal açıldığı; hatta İran’da bazı Kur’ân-ı Kerimlerin sonuna beş on sayfalık falnâmelerin ve bu falları değerlendirme cetvellerin ilâve edilerek basıldığı da bilinmektedir. (Çelebi, 1995: 139)

Falnâme, fal kitaplarına verilen ad (Pala, 1995: 179); fal bakmaya yarayan, mistik folklorun gereği olarak anlaşılması kolay bir dille yazılmış resimli ve resimsiz, tıbbî folkloru ait telkine dayalı kitaplar (Karataş, 2001: 141); falın nasıl bakılacağını, nasıl yorumlanacağını anlatan ya da özel fal formülleri veren kitaplar (Sezer, 1998: 15) şeklinde tanımlanabilir. Sadece manzum, sadece mensur veya manzum-mensur karışık olarak Arapça, Farsça ve Türkçe yazılanlarına rastlanabilen bu eserlerde genel bir hususiyet olarak fala başlanmasından önce abdest almak, iki rekât namaz kılmak, belirli ayetleri veya duaları okumak şeklinde uygulamalar yapıldığı görülür. Falnâmelerin başında “*Gaybı ancak Allah bilir.*” hükmü yazılı olabileceği gibi, fal bakmak suretiyle yapılacak işin olayları hayra yormaktan ibaret olduğu ekseriyetle vurgulanmıştır. (Uzun, 1995: 141)

Falnâmelerin genellikle Hz. Ali'ye, Cafer-i Sadık'a, Muhyiddin Arabi'ye; kimi zaman da Hz. Fatıma'ya dayandırıldığı görülmektedir. Ancak bu eserlerin bu kişilere ait olması, gerçeklikten uzak bir ihtimal olup bu eserlerin bahsi geçen kişilerin manevî otoriteleri dolayısıyla kendilerine izafe edildikleri söylenebilir. (Uzun, 1995: 142)

Falnâmeler, geleceği bildirmekten ziyade, insana tereddüte düştüğü bir mevzuyla ilgili harekete geçebilme cesareti verir. Ayrıca fal bakılırken çıkan sonuçların hayra yorulması gereklidir. Aksi durumda yapılan iş; tefe“ül (hayra yorma) değil, teşe“üm (kötüye yorma) olur. (Şenödeyici ve Koşık, 2017: 28)

Bu metinler, dinî kitaplardan birtakım çıkarımlarda bulunma, kura yöntemiyle peygamber, şehir, kabile, ağaç isimleri gibi birçok unsurun işaret ettiği anlamlara dair yorumlar yapma gibi çok farklı uygulamalardan oluşabilmektedir. (Gür, 2012: 204)

Falnâmeler, genellikle sanat amacı gütmeyen, yalın bir dille halk için yazılan eserler olmalarına rağmen içlerinde sanat eseri hüviyetinde edebî olarak kaleme alınanları da vardır. Falnâmelerin padişah ve devlet adamlarıyla ileri gelen kişilere sunulan nüshaları, tanınmış hattat ve müzehhiplerin elinden çıktığı gibi bazılarında minyatür, resim ve şekiller de ilave edilmiştir. (Uzun, 1995: 141)

Ömer Rûşenî Dede'nin *Miskinnâme'si*, Cem Sultân'ın *Fâl-ı Reyhan'ı*, Hamdullah Hamdi ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Kıyâfetnâme* adlı eserleri edebiyatımızda fal konusunun müstakil olarak işlendiği akla ilk gelen örneklerdir. (Kurnaz, 1997: 183)

Müstakil bir eser olmayıp mecmuaların ve cönklerin bir bölümü içerisinde yer alan falnâmelere de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu falnâmelerin farklı şekillerdeki çalışmalara konu olduğu görülmektedir. Söz gelimi fal kavramı, fal geleneği, falcıların şahsi özellikleri ve başlıca fal çeşitleri başlıklarıyla meseleyi ele alan eser tez (Duvarcı, 1987); Kur'ân falları, bu fallara bakma usullerini ele alıp Uzun Firdevsî'ye ait bir falnâme örneğini inceleyen eser kitap formunda (Şenödeyici ve Koşık, 2017) karşımıza çıkmaktadır. Ancak falnâmelerin genellikle orijinal metinleri de ilave edilerek daha çok makale bünyesinde neşredildiği görülmektedir. Bunların birkaçından bahsedilecek olursa, bazı özel isimler üzerinden niyet tutma ve kura fahı niteliğinde olup fal uygulama şeması da olan 33 bendlik manzum falnâme (Gülhan, 2015: 195-222); Fedâyî'nin divanının sonunda yer alan “Fal-nâme-i Kur'ân-ı Azîm” adlı 78 beyitlik bir falnâme (Şanlı, 2013: 161-178); tefe“ülde bulunmanın şekillerini gösteren ve arkaik unsurlar açısından da zengin manzum falnâme (Vural, 2017: 95-114); iki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Arap alfabesine göre sırasıyla tefe“ül sonucunda tespit edilen harflerin hangi manaya geldiğini açıklayan, ikinci bölümünde ise “fâl-ı tekrâr” başlığı ile tefe“ül sonucunda aynı harflerin tekrar gelmesinin yorumlarına yer veren falnâme (Temizkan, 2007: 70-74), Fâl-ı Kur'ân-ı Azîm isimli Arap alfabesindeki her bir harf ile ilgili tefe“ül yorumlarına yer verilmesiyle oluşan manzum falnâme (Şenödeyici ve Koşık, 2015: 71-96) bu minvalde neşredilen bazı makalelerdir.

Yukarıda zikri geçen veya farklı falnâmelere bakıldığında *tefe“ül yapmanın* çeşitli usulleriyle karşılaşılmaktadır. Kutsal kitapların, tanınmış şairlerin divanlarının veya dinî, tasavvufî eserlerin bir niyet veya dilek tutularak rastgele açılması neticesinde göze ilk çarpan ifadeyi okuyup yorumlamak (Bilkan, 2010: 133); Kur'ân'ı kapalı gözlerle açıp çıkan sayfadan yedi sayfa gerisini saymak ve burada göze ilk görünecek ayetten mana çıkarmak (Pakalın, 1993: 586); Kur'ân'ı açtıktan sonra sayfadaki yedinci satıra bakıldığında göze çarpan ilk harfi dikkate almak; Kur'ân'ı açınca sağ taraftaki sayfaya dikkatlice bakıp tespit edilen “Allah” kelimesi sayısınca sol taraftaki sayfadan çevirerek yine aynı sayı

kadar satırı yukarıdan aşağı doğru saydıktan sonra varılacak satırın birinci harfini hesaba almak gibi ve daha değişik usullerle tefe“ül yapıldığına rastlanmaktadır. (Ersoylu, 1997: 199)

Makalemize de konu olan falnâmede tefe“ülün yapılma şeklinin metinde belirtilmemesi, bu falnâmenin tefe“ül şeklinin; tefe“ülde en genel olarak karşılaşılan usullerden olan Kuran'ın bir sefer açılması ve göze çarpan ilk kelimenin ilk harfinin yorumlanması usulüne dayalı bir Kur'ân fah olabileceği izlenimi vermektedir.

Falnâmeler üzerine yazılan eserlerde falnâmelerin farklı bakış açılarıyla tasnif edildikleri de görülmektedir. Sözgelimi TDV İslam Ansiklopedisi'nin “falnâme” maddesinde fal bakılmasında kullanılan metinlere göre falnâmeler üç gruba ayrılmıştır: 1. *Kur'ân Falnâmeleri* 2. *Kura Falnâmeleri* 3. *Peygamberler Adına Düzenlenen Falnâmeler* (Uzun, 1995: 142-143) *Osmanlı'nın Gizemli İlimleri* kitabında falnâmeler konularına göre; 1. *Kur'ân Falları* 2. *Kur'a Falları* 3. *Peygamber Adı Falları* 4. *Yıldıznâmeler* 5. *Kıyafetnâmeler* 6. *İhtilacnâmeler* (Şenödeyici ve Koşık, 2017: 24-26) şeklinde altı başlık altında değerlendirilmiştir. *Osmanlı'da Fal ve Falnâmeler* adlı eserde ise Osmanlı dönemi falnâmelerinin şu üç bölüme ayrılarak incelendiği görülmektedir: 1. *Kur'ân Falları*, 2. *Kitap Falları*, 3. *Kura Falları* (Sezer, 1996: 18)

Falnâmeler, farklı alt başlıklara ayrılabilse de üzerinde inceleme yaptığımız falnâmenin bir *Kur'ân fah* olması hasebiyle bu makalede sadece *Kur'ân falları* hakkında genel birtakım bilgiler verilmiş, diğer falnâme türleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmamıştır.

Kur'ân fallarının falnâme başlığı altında toplanan fallar içinde yaygın bir kullanımı olduğu görülmektedir. Kur'ân falları ilk olarak Araplarda görülmüş; daha sonra İranlılar ve Türkler, Kur'ân fah içerikli manzum veya mensur eserler meydana getirmişlerdir. (Yıldız, 2010: 183)

Kimi eserlerde Kur'ân fallarının Cafer-i Sadık, Hz. Ali veya Hz. Peygamber'den geldiği belirtildiği gibi kimisinde de bu fala inanmayanlara Müslüman denmeyeceği gibi keskin ifadelerin yer aldığı da görülmektedir. (Yıldız, 2010: 183) Bu durumun fala muhatap olan kişide fal ve falcılığa karşı var olabilecek tereddütleri gidermek için başvurulmuş bir yaklaşım olduğu düşünülebilir.

Kur'ân fallarının da farklı değerlendirme ölçütlerine göre kendi içerisinde bir gruplandırılmaya tabi tutulduğu görülmektedir. Söz gelimi “Klasik Türk Edebiyatında Tefe“ül Geleneği ve Kitap Fahnın Şiire Yansıması” adlı makalede Kur'ân Fahnın 1. *Harflere Dayalı Tefe“ül*, 2. *Surelerle İlgili Tefe“ül*, 3. *Ayetlerle Tefe“ül* şeklinde üçe ayrıldığı görülmektedir. (Dikmen ve Çetin, 2016: 195-198) Bu tasnif, değerlendirmede tefe“ülde tespit edilen harfin, ayetin veya surenin tefe“ül cetveline göre yorumuna dayanmaktadır. Osmanlı'da Fal ve Falnâmeler (Sezer, 1998: 18-35) adlı eserde ise Kur'ân fallarının Kur'ân-ı Kerim'in eserde belirtilen usule göre bir sefer açılışına ya da birden fazla açılışla ortaya çıkan harf gruplarının yorumuna dayanan 1. *Tek Harf Yorumlu Falnâmeler*, 2. *Harf Grubunu Yorumlayan Falnâmeler* şeklinde iki gruba ayrıldığı görülmektedir.

Bu tasnifler dikkate alındığında, makalede incelenen falnâmenin ilk tasnife göre, *harflere dayalı tefe“ül*; diğer tasnife göre de *tek harf yorumlu falnâmeler* içerisinde yer aldığı söylenebilir.

İnceleme yaptığımız “*Hâzâ Kitâb-ı Fâlnâme*” başlıklı *falnâme*, Millî Kütüphane'de O6 Mil Yz A 2703/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan eserin 1b-3b varakları arasında bulunmaktadır. 230x133-153x85mm ölçülerinde, şemseli kahverengi meşin bir cilt içerisinde beyaz cedid kâğıt üzerine harekeli nesih hatla yazılmış, tespit edilebildiği kadarıyla tek nüsha olan mensur bir eserdir. Eserin müellifi ve

müstensihi bilinmemektedir. Eserde Kur'ân fahının yazılış tarihi hakkında da herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Çeviri yazılı metnin hazırlanması aşamasında fahnâmenin orijinal imlasına ayet iktibasları kısmı hariç sadık kalınmış, metnin okunuşunda harekelere azami derecede dikkat edilmiştir. Bağlamına göre eksiklik olduğu düşünülen yerlerde metne tarafımızdan yapılan eklemeler, köşeli parantez içinde “[]” yazılmıştır.

Fahnâmede bir niyet tutulup kıbleye karşı diz çökülerek Âyete'l-Kürsî'nin okunması, üç kez salavat getirilmesi ve “*Bismillâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm Allāhümme inni teḡabbeltü bi-kitābike'l-kerîm ve tevekkeltü 'aleyke fe-erini min-kitābike mā-hüvel mektûbi fi-sırrike'l-meknûni fi-ḡaybike Allāhümme ente'l-ḡaḡku enzelehü 'aleyke'l-ḡaḡku*” duasının üç kez okunması gerektiği gibi açıklamalar yapılmaktadır. Buna karşın harf yorumuna dayalı olan fahnâmede yorumlanacak harfin nasıl tespit edileceğine (tefe“ülün yapıışı) dair bir bilgiye yer verilmemiştir.

Metinde tefe“ülle tespit edilen harfin ne manaya geldiğini açıklayan bir tefe“ül cetveli yer almaktadır. Bu cetvelde hangi harf ile ilgili bir açıklama yapılmakta ise o harfle başlayan bir ayete veya ayet kısmına yer verilmesinin dikkat çekici bir özellik olduğu söylenebilir. Söz gelimi “l” harfinin açıklaması ele alınacak olursa fahnâmede yer alan “Eger “l” gelse *elâ inne evliyâ'allâhi lâ-ḡavfün'aleyhim ve lâ-hüm yaḡzenün* bilgil ey fâl ıssı beşâret olsun saña Ḥaḡ Te'âlâ çok mâl ve ni'met vire sevindüre vaktiñ ḡoş ola.” ifadesinde “*elâ inne evliyâ'allâhi lâ ḡavfün'aleyhim ve lâ-hüm yaḡzenün*” ayetinin ilk harfinin de “l” harfi olduğu görülecektir. Ancak bu açıklamanın istisnası olan şu durumlar da bulunmaktadır: “j” harfi açıklanırken ayet kullanılmamış; “ḡ” harfi ile ilgili ayet “ḡ” harfi ile başlatılmıştır. Ayrıca “j” harfi ile ilgili ayet kısmında yer alan “*vehüve raḡmeten*” ifadesi, bir bütün olarak Kur'ân'da geçmemektedir. Bu sebeple ayet olan kısım, “*raḡmeten*” şeklinde alınmıştır. “ḡ” harfi, açıklanırken iki farklı ayetten kısmî iktibas yapılmıştır.

Metinde Arapça olarak yer alan bu ayet veya ayet kısımlarının Kur'ân-ı Kerim'deki hangi surenin kaçınıcı ayeti olduğu, bu ayetlerin Türkçe tercümeleri ve varsa fahnâme ve Kur'ân metni arasındaki farklılıklar dipnotta verilmiştir. Ayetlerin meallerine fahnâme metninde yer alan Arapça bölüm kadar yer verilmiş; ayetlerin tamamının tercümesine yer verilmemiştir.

Sonuç

El yazması eserlerin bulunduğu kütüphanelerde kısa süreli bir katalog taramasıyla bile kendi içerisinde çok farklı özellikler barındıran yıldıznâme, seḡirnâme, tefe“ülnâme ve daha birçok farklı isimle bu kapsama girebilecek esere rastlanması, bu tür eserlerin en azından yazıldıkları dönemlerde yaygın olduğunu göstermektedir.

İncelenen fahnâmede abdestli olmak ve bazı duaları okumak gibi başka fahnâmelerde de görülen ortak unsurlar bulunmaktadır. Ancak her fahnâmede kendine özgü değerlendirme cetveli gibi farklı özellikler bulunması ve fahnâmelerin daha çok tek nüsha olarak yazılmış olması, her eseri kendi özelinde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu durum da türün kesin bir çerçevesini çizmeyi ve sistematığını ortaya koymayı güçleştirmektedir.

Fahnâmelerin yazıldıkları dönemin kimi kültürel öğelerine, toplumsal inançlarına, düşünce yapılarına ve değer yargılarına ait önemli ipuçları barındırdıkları görülmektedir. Sözgelimi incelenen fahnâmede

aceleci olmayıp sabırlı olmak, sıkıntılı zamanlarda sadaka vermek, akıllı insanlara danışmak tavsiye edilirken iyi adla anılmak gerektiğinin vurgulandığı da görülmektedir.

Falnâmenin değerlendirme cetveline dikkat edildiğinde cetvelde olumlu fal yorumunun çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun tefe“ülün hayra yormak anlamına uygun olduğu söylenebilir.

Yorumu olumlu olan harflerde, mal ve nimete ulaşmak, sahib-i devletten iyilik görmek, âfetten, belalardan, korkudan uzak olmak, düşman üzere mansur ve muzaffer olmak, ululuk ve hürmete kavuşmak, evladından hayır görmek, uzak yerden armağan alacak olmak gibi yorumlar yer alırken olumsuz harf yorumlarında fal için tutulan niyetten kişiye ziyan degeceği, kendisi için hayırlı olmayacağından dolayı çıkılması düşünülen seferden vazgeçme, fal bakılan niyeti terk etme gibi ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Olumsuz olarak yorumlanan “لا، هـ، ك، غ، ذ، ج، ت” harflerinin çoğunda da sabredilirse, sadaka verilirse, oruç tutulursa bu olumsuz durumdan kurtulmanın mümkün olacağının telkin edildiği; dolayısıyla fal yorumlarında genellikle kişiye ümit aşılandığı görülmektedir.

İncelenen metinde de görüldüğü üzere falnâme türü eserlerde müellif ismine genellikle rastlanmamasının fal işinin kanunla yasak olması ve toplum nezdinde de uygun görülmemesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir.

[1b]

Hâzâ Kitâb-ı Fâl-nâme

Kaçan kim Qur’ân fâlini açasın niyyet kılasın kıbleye karşı dize çökesin andan âyete’l kürsî okıyasın andan sonra üç kez şalavât-ı şerif okıyasın ve bu du‘â[y]ı üç kez okıyasın. Du‘â budur:

“*Bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm Allâhümme inni teḡabbeltü bi-kitâbike’l-kerîm ve tevekkeltü ‘aleyke fe-erini min-kitâbike mâ-hüve’l-mektûbi fî-sırrike’l-meknûni fî-ğaybike Allâhümme ente’l-ḡaḡḡu enzelehü ‘aleyke’l-ḡaḡḡu*”

Eger “ل” gelse *elâ inne evliyâ’allâhi lâ-ḡavfün‘aleym ve lâ-hüm yaḡzenün* (Yûnus 10/62)² Bilgil ey fâl ıssı beşâret olsun saña Ḥaḡ Te‘âlâ çok mâl ve ni‘met vire sevindüre vaḡtiñ ḡoş ola.

Eger “ب” gelse *billâhi ve melâ’iketih ve kütûbih ve rûsulih* (Bakara 2/285)³ Bilgil ey fâl ıssı şâḡib-i devletden saña menfa‘at ola eyligi dege ḡâyet ḡoş ola.

Eger “ت” gelse *tâllâhi leḡad-erselnâ* (Nahl 16/63)⁴ Bilgil ey fâl ıssı saña birkaç gün sabır itmek gereksin dâ‘im oruç tûtup namâz kılmâḡ gerek ve şadâḡa virgil yüz işüḡe tevbe kılasın.

Eger “ذ” gelse *şiyâbü sündüsin ḡudrun ve-istebrâḡun* (İnsân 76/21)⁵ Bilgil ey fâl ıssı kim âfetden ve ḡorḡudan ve ḡuşşadan ḡalâş olasın [2a] Tañrı Te‘âlâ çok ni‘met vire ve nuşret ve ululuk bulasın.

² “Bilesiniz ki Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” [Kur’ân meallerinde Diyanet İşleri Başkanlığının Kur’ân mealinden (haz. Altuntaş ve Şahin, 2012) ve şu internet sitesinden istifade edilmiştir: <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> (E.T. 23.06.2020)]

³ “Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine...”

⁴ “Allah’a ant olsun ki elbette peygamberler gönderdik...”

⁵ “...ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler...” [Ayetin son kısmı, falnâmede “ḡudrun ve-istebrâḡin” şeklinde yer almaktadır]

Eger “ج” gelse *cehenneme yaşlevnehâ ve-bi'se'l-ğarâr* (İbrâhim 14/29)⁶ Bilgil ey fâl ıssı birkaç gün şabır eyle ivmegil öğüt dutğıl ve uşlu ve ‘ağıllu âdemiñ sözün dutğıl bu niyyetden saña ziyân deger vaqtinde gitseñ varmağıl ziyâna uğrarsın.

Eger “ح” gelse *hamîmün hamîmen* (Me‘âric 70/10)⁷ Ey fâl ıssı âgâh olğıl birkaç gün şabır eyle murâdıña iresin.

Eger “خ” gelse *hâlidîne fîhâ ebeden* (Tevbe 9/22)⁸ Bilgil ey fâl ıssı Hâk Te‘âlâ ni‘metiñ rûzî kıla ve dağı guşşadan kırtula, şâzımân ola[sın], ve haste ise[ñ] şağ ola[sın].

Eger “د” gelse *da‘vâhüm fîhâ sübhânekellâhümme ve tehiyyetühüm fîhâ selâm* (Yûnus 10/10)⁹ Ey fâl ıssı bilgil Hâk Te‘âlâ seni murâdıña irişdüre dürlü kayğudan kırtara düşmân üzerine manşûr ve mużaffer olup şâz olasin Hâk Te‘âlâya şükür kılasın.

Eger “ذ” gelse *zâlike bi-ennâllahe* (Muhammed 47/11)¹⁰ Bilgil ey ıssı guşşadan kalmışsın uşul olmayasın ve sefere niyyet itdükde zinhâr gitmeyesin birkaç gün şabır kılasın yoğsa bir belâya uğrarsın.

Eger “ز” gelse *rabbenâ enzil ‘aleynâ mâ’ideten mine’s-semâ’i* (Mâide 5/114)¹¹ Ey fâl ıssı bilgil her ne için niyyet kıldıñsa iyüdür iş başa çıkar mağşüduñ hâşıl olur kayğudan ve guşşadan kırtulasın.

Eger “ز” [2b] gelse saña devletiñ ve hürmetiñ arta şazlık [bulasın].

Eger “س” gelse *selâmün ‘aleyküm* (Ra’d 13/24)¹² Ey fâl ıssı bilgil beşâret olsun kim Allâhü Te‘âlâ haţâdan şakladı kayğudan ve guşşadan emîn olasin gümânsız rencden kırtulasın eger toprak avuclarsañ Hâk Te‘âlâ emriyle altun ola ve sevinüp murâdını bula[sın].

Eger “ش” gelse *şehrü ramazânellezi ünzile fîhi’l-Kur’ânü* (Bakara 2/185)¹³ Ey fâl ıssı bilgil bu fâl şöyle delâlet ider kim her ne ki hâcetiñ var ise revâ ola murâdıña iresin mağşüduñ hâşıl ola baylık bulasın şâz olup sevinüp kıyâmet gününde dağı uçmak şerbetiñ Hâk Te‘âlâ içüre.

Eger “ص” gelse *şâd ve’l-Kur’ânî zi’z-zikr* (Sâd 38/1)¹⁴ Ey fâl ıssı her neden şorırsın ve her ne kim dilegiñ var ise bulasın.

“ض” *ğaraballâhu meşelen lillezîne âmenü* (Tahrîm 66/11)¹⁵ Ey fâl ıssı bilgil bu niyyetden şağın saña ziyân degmesün ve dağı bu işde ta‘cîl kılmayasın yoğsa azğunluğa uğrarsın birkaç gün şabır tevağkuf itgil ve şadağa virgil şöñra murâda iresin.

Eger “ط” gelse *ğâ-hâ mâ-enzelnâ ‘aleyke’l-Kur’âne li-teşğâ* (Tâ-Hâ 20/1-2)¹⁶ Ey fâl ıssı bilgil guşşadan âzâd ola ve kayğudan kırtulasın gerek kim şükrâne viresin şâz olup mağşüduña iresin.

⁶ “...yaslanacakları cehenneme sürükleyenleri görmedin mi? O ne kötü duraktır. [Ayetin son kısmı, fahnâmede “fe-bi’s-e’l-ğarâr” şeklinde yer almaktadır]

⁷ “...dost, dostunu (sormaz.)”

⁸ “Onlar, orada ebedî kalacaklardır.” [Birçok surede yer alan ifade için bir örnek verilmiştir.]

⁹ “Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım, aralarındaki esenlik dilekleri selâm (sözleridir).”

¹⁰ “Bu böyledir çünkü Allah...”

¹¹ “Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki...”

¹² “Selâm size” [Birçok surede yer alan ifade için bir örnek verilmiştir.]

¹³ “Ramazan ayı ki onda Kur’ân indirilmiştir.”

¹⁴ “Sâd. Şanlı, şerefli Kur’ân’a andolsun (ki o, Allah sözüdür.)

¹⁵ “Allah, iman edenlere ise örnek gösterdi.”

¹⁶ “Tâ-Hâ. Biz, Kur’ân’ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik.” [Ayetin baş kısmı fahnâmede “ğâ-hâ mâ-enzelnâhu” şeklinde yer almaktadır.]

Eger “ط” gelse *zılâlühâ ve züllilet* (İnsân 76/14)¹⁷ [3a] *kuṭûfûhâ dāniyetün* (Hakka 69/23)¹⁸ Ey fâl ıssı eyü adlu olasin.

Eger “ع” gelse ‘*amme yetesâ’elün* (Nebe 78/1)¹⁹ Ey fâl ıssı murâdın hâşıl ni’ metiñ bol ola ve devletiñ arta ve eger “غ” gelse *ğulibetî’r-rûm* (Rûm 30/2)²⁰ ey fâl ıssı şadağa virgil niteki hayır yokdur.

Eger “ف” gelse *feḳad fāze fevzen ‘azîmen* (Ahzâb 33/71)²¹ Ey fâl ıssı ğamdan kırtulasın Tañrı Te’âlâ murâdına irdüre.

Eger “ق” gelse *ḳāle hāzā rahmetün min-rabbî* (Kehf 18/98)²² Ey fâl ıssı oğuldan ve kıızdan çok hayır göresin ve rahmetün arta.

Eger “ك” gelse *kirāmen kâtibîne* (İnfitâr 82/11)²³ Ey fâl ıssı şabır kılmak gerek ivmekden nesne hâşıl olmaz eger sefere gideyim dirsın şabır eylegil ziyâna uğrarsın.

Eger “ل” gelse *limenî’l-mülkü’l-yevme* (Mü’min 40/16)²⁴ Bilgil ey fâl ıssı Hâḳ Te’âlâ haṭâdan ve âfetden kırtardı düşmânın alt idüp hōş olup devletiñ arta.

Eger “م” gelse *mālike’l mülki* (Âl-i İmrân 3/26)²⁵ Ey fâl ıssı bilgil bu niyyet kime kılduñ hōş sevinüp şāz olasin devletiñ ve baḥtın saña yâr ola hōşluk bulasin.

Eger “ن” gelse *nûn ve’l-ḳalemi* (Kalem 68/1)²⁶ Ey fâl ıssı bilgil bu niyyet her ne içün dutduñ Hâḳ Te’âlâ kılay getüre ammâ birkaç günden şabır kılgıl şadağa vir kim maṭlûbuña irişesın.

Eger “ز” gelse vehüve *rahmeten* (Nisâ 4/96)²⁷ Ey fâl ıssı [3b] altun ve māl bulasin ve rāḥat olup maḳşûduñ hâşıl ola eylik bulasin Tañrı Te’âlâya şükür kılgıl ırâḳ yirden armağân gele.

Eger “ا” gelse *hüvellezi’ ersele rasûlehü bi’l-hüdâ* (Tevbe 9/33)²⁸ Ey fâl ıssı bilgil bu niyyetden döngil düşmân saña yavuz şanursa istiğfâr it kim tâ kim selâmet olasin.

Eger “ي” gelse *lâ-reybe fîhi* (Bakara 2/2)²⁹ Ey fâl ıssı bilgil düşmânın yanındadır yoksa peşimân olursın.

Eger “ى” gelse *yevme tebyeḏdu vüḳhün* (Âl-i İmrân 3/106)³⁰ Ey fâl ıssı bilgil kim eylik bulasin yavuzluk itme kim hayra iresin murâdın hâşıl ola inşâ’allâhü Te’âlâ.

¹⁷ “(Üzerlerine) “...cennetin gölgeleri sarkmış...”

¹⁸ “Onun meyveleri sarkar. (kolaylıkla devşirilebilir.)”

¹⁹ “Birbirlerine neyi soruyorlar?”

²⁰ “Rumlar, yenilgiye uğratıldılar.”

²¹ “...büyük bir başarıya ulaşmıştır.”

²² “Dedi ki bu Rabbimden bir rahmettir.”

²³ “...değerli yazıcılar...”

²⁴ “Bugün mülk (hükümlerlik) kimindir?”

²⁵ “Mülkün sahibi”

²⁶ “Nûn. Kaleme andolsun...”

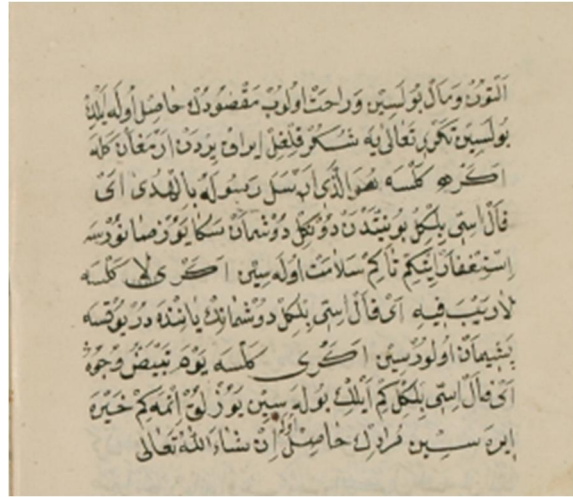
²⁷ “وَرَحْمَةً” ve rahmet” [Falnâmede وَرَحْمَةً şeklinde yer alan ifade, Kur’ân-ı Kerim’de falnâmedeki şekliyle geçmemektedir. Kur’ân-ı Kerim’de falnâmedeki ifadeye en yakın وَرَحْمَةً kelimesi yer almaktadır ve ifadenin bu şekli, Kur’ân’da çok farklı surelerde geçmektedir. Örnek olması açısından Nisâ Suresi 96. ayet alınmıştır.]

²⁸ “O, peygamberini hidayetle gönderdi ki...” [Birçok surede yer alan ifade için bir örnek verilmiştir.]

²⁹ “Kendisinde şüphe olmayan...”

³⁰ “O gün, bazı yüzler ağarır...”

Kaynakça

- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aydın, M. (1995). "Fal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C.12, s. 134-138.
- Bilkan, A. F. (2010). "Tefe'ül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı", *Millî Folklor*, S. 85, s. 133-137.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu.
- Çelebi, İ. (1995). "Fal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV, C.12, s. 138-139.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın.
- Dikmen, M. ve Çetin K. (2016). "Klasik Türk Edebiyatında Tefe'ül Geleneği ve Kitap Falının Şiire Yansıması", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 49, s. 191-204.
- Duvarcı, A. (1987). *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser "Falnâme-i Risâle-i Li Ca'fer-i Sadık ve "Tefe'ül-nâme"*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ersoylu, H. (1981). "Fal, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, s. 69-81.
- Ersoylu, H. (1997). "Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: Der Aksâm-ı Ezhar", *Türkiyat Mecmuası*, C.20, s. 195-254.
- Ertaylan, İ. H. (1951). *Falnâme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gülhan, A. (2015). "Türk Edebiyatında Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falname Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, s. 195-222.
- Gür, N. (2012). "Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme, Falnâme ve Tâlinâme Metinleri", *Millî Folklor*, S. 96, s.202-215.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Perşembe.
- Kur'ân-ı Kerim Meali* (2012). (haz. H. Altuntaş ve M. Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kurnaz, C. (1997). "Zaîfî'nin "Fâl-ı Murgân'ı", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ, s. 183-205.
- Macdonald, D. B. (1988). "Fal", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, C.4, s.499-450.

- Öz, M. (1995). “Ezlâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C.12, s. 67.
- Pakalın, M. Z. (1993). “Fal”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, C.1, s. 565-586.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ.
- Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi* (1998). (çev. M. Sofuoğlu), İstanbul: Ötüken Yayınları, C.3, C.12.
- Sezer, S. (1988). *Osmanlıda Fal ve Falnâmeler*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sümbüllü, Y. Z. (2008). “İlm-i Tefe’ül ve Tefe’ül-nâme (Kur’ân Falı) Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1/2 Kış, s. 383-391.
- Şanlı, İ. (2003). “XVI. Yüzyıl Divan Şâiri Fedâyî ve Fâl-nâme-i Kur’ân-ı ‘Azîm’i”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 161-178.
- Şenödeyici, Ö. ve Koşık H. S. (2015). “En Muteber Kaynaktan Gaybı Öğrenmek: Bir Kuran Falı Manzumesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, S. 1, s. 71-96.
- Şenödeyici, Ö. ve Koşık H. S. (2017). *Osmanlı’nın Gizemli İlimleri-1 Kur’ân Falları ve Uzun Firdevsî’ye Ait Bir Örnek*, İstanbul: Kesit.
- Temizkan, M. (2007). “Bir Kur’ân Falı”, *Millî Folklor*, S. 74, s. 70-74.
- Topal, S. A. (2011). “Gaybın Bilgisi Allah Katındadır”, *Kur’ândan Öğütler-1* (haz. Y. Yiğit vd.), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, s. 250-251.
- Uzun, M. İ. (1995). “Falnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C.12, s. 141-145.
- Vural, H. (2017). “Fal Bakma Geleneği ve Bir Fâl-ı Kur’ân”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 95-114.
- Yıldız, Â. (2010). “Manzum Bir Kur’ân Falı”, *İstem Dergisi*, S. 16, s. 181-198.

İnternet kaynakları

<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> (Erişim Tarihi: 23.06.2020)